

Joris van Parys,
auteur

Naar een beter lot. Cyriel Buysse en de verkiezingen van 1894

Voorpublicatie uit de biografie
**Het leven, niets dan het leven.
Cyriel Buysse en zijn tijd**

In 1894 werden in België de eerste parlementsverkiezingen na de afschaffing van het cijnskiesstelsel gehouden. De verkiezingen gingen gepaard met hevige beroering, die Cyriel Buysse inspireerde tot zijn enige politieke roman, ‘n Leeuw van Vlaanderen’. In dit fragment uit de grote biografie ‘Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn tijd’, die dit najaar verschijnt als coproductie van de uitgeverijen Houtekiet en Atlas, wordt duidelijk hoe de jonge liberaal Buysse reageerde op de opkomst van het socialisme en de christendemocratie, en op de poging van de oude klerikale partij om haar machtsmonopolie op het Vlaamse platteland desnoods met driest geweld veilig te stellen.

Naar een beter lot

“In minder dan vijf minuten waren de manifestanten voor en achter door zo’n krioelende menigte ingesloten, dat de koetsiers de paarden stapvoets moesten laten gaan, op gevaar af anders mensen te verpletteren. Toen zij eindelijk op de dorpsplaats kwamen, voor de kerk, waar het bont en zwart wemelde van menigte, barstte het los in één reusachtig overweldigend hoongejouw.”⁽¹⁾ Zo begint in de politieke roman ‘n Leeuw van Vlaanderen uit 1900 – al aangekondigd vanaf 1898 – het verhaal van een socialistische verkiezingsmeeting in een boerendorp. Twee doodelijke slachtoffers vallen er: een propagandist wordt door boeren van de brug in het kanaal gegooid en verdrinkt; een vrouw wordt verkracht en voor dood achtergelaten in een bos. Voor deze bladzijden heeft

Buysse zich zo goed als zeker geïnspireerd op de gewelddadigheden die het West-Vlaamse Beernem – twintig kilometer ten westen van Nevele – in de nazomer van 1893 in rep en roer zetten en een paar weken lang voorpaginanieuws waren in de socialistische en de liberale pers.⁽²⁾ “Uit Brugge waren een half dozijn socialisten aangekomen”, berichtte *Het Laatste Nieuws* op 12 september; “Nauwelijks uit de statie, werden zij door twee honderd boerenlummels overvallen die hun de meegebrachte nieuwsbladen uit de handen rukten en in brand staken.” Daar bleef het niet bij. Dezelfde dag in *Vooruit*: “Wij achtten een 30tal kerels tot alles in staat, zoo vervaarlijk brulden en brieschten zij. Men wierp met steenen, patatten, appels, aardkluiten, men vloekte, schopte en stampte.”⁽³⁾ In ‘n Leeuw van Vlaanderen schrijft Buysse: “In een blinde furie, als van dolle wilde beesten, stormden de boeren [...] op de wagens los.” Wat hij over het dorp met de fictieve naam Bavel vertelt, lijkt wel een geromanceerde versie van het bericht *De Moorderijen te Beernem* in *Vooruit* over de bende “woestaards” die erop losknuppelt en de Brugse socialisten terugdrijft naar het station, “allen mankend, met in flarden gescheurde kleederen, blauw geslagen armen en beenen en bebloede aangezichten.”⁽⁴⁾ Achteraf bleek dat de dronken gevoerde boerenmeute was gemobiliseerd door de Beernemse burgemeester ridder de Vrière⁽⁵⁾, die zich had voorgenomen de verspreiding van niet-katholieke bladen in zijn gemeente met alle mogelijke middelen te verhinderen. Beernem is overigens geen alleenstaand geval. Er waren precedentes in andere West- en Oost-Vlaamse gemeenten, en het voorbeeld vindt navolging: *Een tweede Beernhem. Werklieden afgeranseld te Marcke, bij Kortrijk*, luidt een kop in *Het Laatste Nieuws* van 24 januari 1894.

Zowel in Nederland als in België is 1894 een bewogen politiek jaar met een regeringscrisis en vervroegde parlementsverkiezingen, waarbij de democratisering van het kiesstelsel de eigenlijke inzet vormt. In Nederland winnen de conservatieven het pleit en wordt het te radicaal bevonden kieswetvoorstel van de liberale minister Tak van Poortvliet ingetrokken. In België heeft de katholieke premier Beernaert eveneens in maart het ontslag van zijn kabinet ingediend, nadat het parlement zijn voorstel inzake de evenredige vertegenwoordiging had weggestemd. Omdat de Belgische socialisten in 1893 de afschaffing van het cijnskiesstelsel hebben afgedwongen, zijn de parlementsverkiezingen van zondag 14 oktober 1894 de eerste verkiezingen onder het stelsel van het meervoudig algemeen kiesrecht voor mannen: een gammal compromis waarin allerlei vormen van manipulatie en discriminatie mogelijk blijven. “Weg met het meervoudig Knoeirecht!”, kopt *Vooruit* de dag voor de verkiezingen. Hoewel de bezittende klasse haar machtspositie veilig heeft weten te stellen door de burgerij twee en de hogere klassen zelfs drie stemmen per kiesgerechtigde toe te bedelen, doet de verkiezingsuitslag het koninkrijk België beven op zijn liberale grondvesten. De liberalen lijden een verpletterende nederlaag, de socialisten worden door hun spectaculair succes in het Waalse industriegebied de tweede partij van het land, en hoewel de Katholieke Partij dankzij de vaste greep van de clerus op het platteland haar dominante positie in Vlaanderen nog versterkt, komen er tegelijk barsten in het bastion. Ondanks een schaamteloze laster- en intimidatiecampagne tegen de pas opgerichte

christendemocratische partij slaagt de coalitie van Kerk en Kapitaal er niet in te beletten dat de frauduleuze praktijken van de klerikale potentiaat Charles Woeste aan het licht komen en dat de christendemocratische priester Adolf Daens in Aalst via de herstemming – de ‘ballotering’ – van 9 december alsnog een parlamentszetel veroverd.

Het spreekt vanzelf dat een en ander zowel binnen als buiten het parlement stof is voor verhitte discussies. In de week die Cyriel Buysse eind november in Nederland doorbrengt, staat de Belgische pers bol van de berichten over *Woelige tooneelen in de Kamers*. De postelelectorale opwindning over de machtsverschuiving in de vaderlandse politiek laat hem zelfs in Amsterdam niet los. Als hij daar de avond voor zijn vertrek een niet met naam genoemde vriend uit Nijmegen tegen het lijf loopt, wil hij onmiddellijk weten hoe het gaat met de socialistische beweging in Nederland, nu deze zich heeft georganiseerd in de Sociaal Democratische Arbeiders Partij. Zijn *Indrukken van een Belg* in Nederland eindigen met twee bladzijden die wel een vingeroefening lijken voor het lange stuk *Het socialisme en de Vlaamse landlieden*⁽⁶⁾, dat een paar maanden later in *De Gids* verschijnt. In dat opstel heeft Buysse het vooral over “de verlamme angst” van de Vlaamse boer voor “zijn priester en kasteelheer, die hem door een gril kunnen ruïneren”. Maar het gaat ook over de socialistische leiders, die onmogelijk in staat zijn de verwachtingen in te lossen; over de liberale pers, die zich met weinig anders bezighoudt dan met “kleingeestige aanrandingen tegen godsdienst en priesters”, en over de vraag of de jonge christendemocratische partij zich kan ontworstelen aan de greep van het klerikale machtsapparaat.⁽⁷⁾

Twintig jaar later beweert Buysse in een interview dat hij nooit aan politiek heeft gedaan en zelfs nooit deelneemt aan verkiezingen.⁽⁸⁾ Misschien is dat wel zo, maar onverschillig laten ze hem in geen geval: een van de hoofdstukken in *'n Leeuw van Vlaanderen* is een minutieus verslag van de verkiezingsdag en van de stembusgang in het gemeentehuis van het dorp waar het hoofdpersonage als fabrikantenzoon drie kiesformulieren mag invullen. Voor en na observeert hij de boeren die hun stem uitbrengen:

“Zij waren over 't algemeen zeer weinig ingenomen met hun nieuwe, pasverkregen burgerrechten. Veel liever hadden zij 't algemeen stemrecht zien achterwege blijven; veel liever, vooral, hadden zij willen blijven stemmen volgens de oude manier, toen de pastoor, de kasteelheer, of om het even welke 'kiesdraver' hun 's avonds voor de verkiezing een behendig gemerkt stembriefje kwam brengen. [...] En, wat nog 't beste was van al, dan kregen zij tenminste iets voor hun stem: vijf frank, tien frank, twintig soms [...] terwijl nu, met al die ontelbare massa's kiezers, niets anders meer te krijgen was dan een bon voor een maaltijd en pinten bier of borrels [...].”⁽⁹⁾
“Voor velen was 't de eerste maal van hun leven dat zij gingen kiezen, en zij twijfelden of ze 't wel goed hadden gedaan. Hadden ze werkelijk naar hun eigen zin of enkel naar de zin van pastoor en kasteelheer gekozen? Had niemand het gezien?

Had men hun briefje niet geopend, zodra als ze de rug gekeerd hadden? Zij bleven wantrouwig, ongelukkig, verbouwereerd starend naar de anderen, die even angstig in- en uitkwamen, met schrik zich afvragend of zij nog niet teruggeroepen en ondervraagd zouden worden.”⁽¹⁰⁾

In dat verkiezingshoofdstuk wordt herhaaldelijk het woord ‘boerenkudde’ gebruikt voor de dorpelingen die zich door de intimiderende blikken van de strategisch geposteerde kapelaan laten dwingen om op de klerikale lijst te stemmen. ‘Boerenkudde’ klinkt kwetsend, maar de woordkeus verraadt vooral de bitterheid die bij Buysse naar boven komt als hij getuige is van de lijdzaamheid waarmee de plattelandsbevolking zich generatie na generatie laat muilkorven. Dat is trouwens het eigenlijke thema van *Het socialisme en de Vlaamse landlieden*, en het blijkt de voornaamste motivatie van de naïef idealistische fabrikantenzoon die in *'n Leeuw van Vlaanderen* probeert het boerenvolk te verlichten en te helpen bevrijden uit zijn slavenbestaan.

Buysse's grootmoeder Marie Comparé maakte in haar tijd indruk als auteur van *De eene helft der menschen weet niet, hoe de andere leeft*. In het werk van Comparé's dochters Rosalie en Virginie Loveling komt dit thema wel ter sprake, maar naar de mening van hun stiefbroer César Fredericq gebeurt dat veel te vrijblijvend: “Uw vader heeft mij en Tante Rosalie nog beschuldigd, dat wij ons met geene sociale of politieke kwestien bezig hielden”⁽¹¹⁾, schrijft Virginie aan Paul Fredericq. Dat Cyriel Buysse zich ondanks zijn afkeer van partijpolitiek evenmin kan onttrekken aan de invloed van de sociaal-politieke actualiteit, valt verrassend genoeg zelfs op te maken uit het handschrift van de novelle *Wroeging*. In de versie van september 1894 in het maandblad *Nederland* leiden de jonge burggraaf Gaëtan en zijn vrouw het banale kasteelleven van de landadel. Hij rookt zijn havanna's, leest kranten en zoekt af en toe verstrooiing in het schilderen van een landschap. Zij houdt zich ‘onledig’ met handwerk of met het lezen van een boek. Het ceremonieel van de maaltijden, visites, wandelingen in het park: dat is hun wereld. In de manuscriptversie heeft Gaëtan totaal andere interesses en ambities: “Hij hield zich graag en veel bezig met landbouwkunde. Hij leerde zijne boeren op een wetenschappelijke wijze hunne landen beploegen, hij was lid van een aantal maatschappijen tot nut en bevordering van den landbouw; hij had verscheidene verstandige artikels en vlugschriften over dit vak in 't licht gezonden. Hij keurde zich zelfs niet te goed om voordrachten te geven in de landbouwcomitiën; en hij gaf zelf het voorbeeld zijner leerstelsels: hij exploiteerde eene modelhoeve, het Neerhof van 't Kasteel, waar hij zijn lessen in practijk stelde, en merkwaardige uitslagen bekwam.”⁽¹²⁾ In deze versie is Gaëtan een prefiguratie van de christendemocraat Robert uit *'n Leeuw van Vlaanderen*, die zich op dezelfde manier verdienstelijk maakt: “De boeren hielp hij met zijn goede raad, gegrond op ernstige wetenschappelijke studie en eigen ondervinding.”⁽¹³⁾ De schrapping van het vierde kapittel van *Wroeging* is de meest drastische van een aantal ingrepen waardoor het handschrift aanzienlijk verschilt van de gedrukte versie: Gaëtan verandert in het spiegelbeeld van de figuur waarmee Buysse rond dezelfde tijd de roman *Mea Culpa* componeert, een

Cyriel Buysse, *De literaire Leeuw van Vlaanderen*, karikatuur van Ton Van Tast, 1911

personage dat in geen enkel opzicht verwant is aan de sociaal bewogen protagonist in 'n *Leeuw van Vlaanderen*.⁽¹⁴⁾

De 'Leeuw' Robert La Croix – nomen est omen – ervaart zijn politieke missie in de jonge christendemocratische partij als een ware roeping: "Honderden, duizenden bijzonderheden, die hij nooit scherp opgemerkt, noch innig gevoeld had, grepen hem nu, in diepe zielsontroering aan."⁽¹⁵⁾ Voor het eerst ziet hij 'Arm Vlaanderen' zoals het is – een kruisweg met een niet te tellen aantal statiën: de kromgewerkte tachtigjarige veldarbeider; de twintigjarige die "dagelijks vijftien uren werkte voor een voedsel waarvan sommige beesten niet zouden gewild hebben"; de afgetobde moeders, "mager als geraam-

ten door te veel arbeid, te veel kinderen en te veel ontberingen"; "de bleke 'speldewerksters', haast allen aangetast door bloedarmoede of door tering, van 's morgens tot 's avonds, in de halve duisternis der laaggebalkte kamertjes gebogen over 't kantwerkkussen [...], een winter lang beroofd van lucht en licht." De ontwikkeling die 'n *Leeuw van Vlaanderen* oplevert is in 1894 begonnen met *Sursum Corda!* – door Buysse zelf omschreven als 'een sociale roman'. Revolutionaire remedies wijst de auteur af, maar je moet wel erg veel forceren en generaliseren om tot de conclusie te kunnen komen dat de auteur "zich opwerpt als spreekbuis van een bepaalde burgerij, meer specifiek van de ondernemende geldaristocratie" die hier "vrij expliciet aangeprezen en verheerlijkt wordt".⁽¹⁶⁾ De aartsindividualist Buysse als woordvoerder en pleitbezorger van een klasse? – De klasse nota bene die hij in de novelle *Brood of Dood* uit 1894 bestempelt als een verzameling "miljonaire parvenu's".⁽¹⁷⁾ Dat Buysse de kerk, de adel en de kleine bourgeoisie op de korrel neemt maar de geldaristocratie spaart, is pertinent onjuist. In zijn schildering van het diner bij de fabrikant die eigenaar is van een "van de grootste spinnerijen van de stad" doet hij geen moeite om zijn minachting te camoufleren voor het gezelschap van "jonge modegekken" en "bejaarde en gedecoreerde heren, wier edele kaalkop van peinzender een afgrond van ijlhoofdigheid of een afgrond van domheid verborg."⁽¹⁸⁾ Natuurlijk stammen zowel de partijloze liberaal in *Sursum Corda!* als de christendemocraat in 'n *Leeuw van Vlaanderen* uit de zogenaamde geldaristocratie, maar het punt is juist dat ze zich niet opwerpen als verdedigers van de stand waartoe ze zelf behoren. Ze staan aan de kant van de rechteloze massa, die met de medeplichtigheid van hun stand arm en onmondig wordt gehouden.

De overtuiging dat sociale hervormingen op gang moeten worden gebracht door verlichte geesten uit de bezittende klasse die de moed hebben de zijde te kiezen van "de onderfden van stad en land" is aan het eind van de 19e eeuw niet alleen verspreid in christendemocratische en progressieve liberale milieus. In 1887 hield de Gentse socialist Eduard Anseele een toespraak waarin een passus voorkomt die bewijst dat de nieuwe Artevelde die hij wil zien opstaan, vergelijkbaar is met Buysse's nieuwe *Leeuw van Vlaanderen*:

"Even als in de 14e eeuw zou er een wijze, een Artevelde, een redder moeten opstaan, om Gent te verdedigen tegen den Alvageest, die het bedreigt [...] Ja, er zou een Artevelde moeten opstaan, maar dat kan geen volkskind zijn, omdat die arme, de nieuwe denkbeelden aanklevende, altijd als een opstandeling zou worden verworpen en het volk door lijden en ontwikkeling van zelfs naar de nieuwe denkbeelden wordt gedreven! De Artevelde van onzen tijd moet zijn een Lippens, een Dange, een Wagener, een Auger, een De Nobele, een Cambier, een Karel of Jules de Hemptinne, een Lammens, iemand uit den hoogen stand, iemand met volksliefde, wijsheid en genie genoeg begaafd, om zooveel invloed te hebben op zijne klasse, dat hij haar de nieuwe denkbeelden, zonder bloedigen weerstand, doet aanvaarden [...] Ja, de nieuwe Artevelde moet een rijke zijn."⁽¹⁹⁾

Anseele zelf zal zich in 'n *Leeuw van Vlaanderen* vereeuwigd zien als het socialistische kopstuk Kappuijns, al heeft Buysse zich wellicht ook laten inspireren door andere bekende socialisten, zoals *Vooruit*-hoofdredacteur Ferdinand Hardijns en Jan Samijn, de meest kleurrijke figuur van de Gentse vakbondssecretarissen uit die jaren.⁽²⁰⁾ Het hoofdpersonage van de roman doet denken aan daensist Hector Plancquaert, geboren in Wortegem bij Oudenaarde, later advocaat in Gent maar in 1894 nog cichoreifabrikant in Zomergem. Aangezien de man ook literaire ambities heeft, is er meer dan één reden waarom Buysse hem persoonlijk kan hebben leren kennen.⁽²¹⁾ Nog een controversiële figuur in de Christene Volkspartij is Léonce du Catillon – later gespeld Castillon – die zichzelf in 'n *Leeuw van Vlaanderen* zal herkennen in Louis Chattel, de naaste vriend van het hoofdpersonage.⁽²²⁾ Het biografietje van Hector Plancquaert dat Du Catillon in april 1894 in *Vlaamsch en Vrij* publiceert zou perfect passen in een portret van Buysse's romanpersonage:

“Verleden jaar drongen eenige aristos den boeren van het kanton Waarschoot de kandidatuur van een onbekenden advocaat op. De man was een razende franskiljon, die de Vlamingen in een behoudersblad op alle manieren bestreden en belachelijk gemaakt had. Plancquaert vernam dit nieuws toevallig te Gent. Zijn besluit was rap genomen, want als Vlaming en als volksman kon hij het niet over zijn hart krijgen, dat eenige rijken met hunnen aanhang het volk als eene kudde ganzen, zonder wil, beschouwde en behandelde. Gansch alleen ging Plancquaert den strijd aan in het verachterste kanton van Oost-Vlaanderen!”⁽²³⁾

Van cichoreifabrikanten gesproken: gezien zijn sympathieën voor de christendemocratie en het socialisme moet Cyriel Buysse het intussen ook in politiek opzicht grondig oneens zijn met de conservatieve liberaal die zijn vader Louis Buysse is. In de autobiografische roman *Zoals het was* uit 1921 belichaamt fabrikant De Beule – een portret naar het leven van Louis Buysse – een visie die diametraal tegenover de opvattingen van de jonge fabrikanten in *Sursum Corda!* en 'n *Leeuw van Vlaanderen* staat. De dreiging met een staking maakt hem alleen maar onverzettelijker: “K sluite mijn kot, 'k legge stille en we zillen ne kier zien wie dat het 't langst zal uithouwen!”⁽²⁴⁾

In *Een levensdroom*, nog een novelle uit 1894, voltrekt het drama zich in de bieten-drogerij van de cichoreifabriek die de achtergrond vormt van *Zoals het was*. Anders dan in de roman staan hier de miserabele werk- en levensomstandigheden van de fabrieksarbeiders centraal. Een van hen, een oudere man die zich in zijn slavenbestaan altijd heeft vastgeklampt aan de droom ooit voor zijn gezin een eigen mestvarkentje te kunnen kopen, wordt, als het eindelijk bijna zover is, zwaar ziek en sterft. Het is een provocerend feit dat Buysse de novelle situeert in een fabriek die herkenbaar is als het ouderlijk bedrijf en het verhaal dus direct koppelt aan de realiteit waarmee hij dag in dag uit geconfronteerd wordt – een realiteit waarmee Gilbert in *Sursum Corda!* en Robert in 'n *Leeuw van Vlaanderen* radicaal willen breken. Gilbert verkort niet alleen

de arbeidsduur, hij staat zijn arbeiders zelfs een deel van de winst af. Robert “*verminderde ineens tot de helft de pachtsom van zijn boeren, onder voorwaarde dat zij ook van hun kant hun arbeiders de helft meer dagloon zouden uitkeren. De huur van de werkmanshuisjes schafte hij volkomen af.*”⁽²⁵⁾ Robert weet dat zijn omgeving hem bespottelijk zal vinden, maar hij put kracht uit het “*heerlijk versterkend bewustzijn zich eindelijk waardig te voelen van te leven.*”⁽²⁶⁾ Zijn motto is: ‘Zoveel mogelijk directe liefdadigheid’, in afwachting van ‘de Volmaakte Rechtvaardigheid’, die voor deze onvolmaakte wereld een onbereikbaar ideaal zal blijven.

Net als de arbeider in *Een levensdroom* blijft de hoofdfiguur van het één jaar later geschreven verhaal *De broodvervoerder*⁽²⁷⁾ verstoken van de meest elementaire gerechtigheid. Terwijl de voerman zijn paard een paar minuten alleen laat om een borrel te gaan drinken, wordt het door twee kwajongens geprikkeld tot het zich in beweging zet. De knapen weten niet hoe ze het paard weer kunnen doen stilhouden, zodat het met de wagen om de hoek over de spoorweg dokkert en daar wordt geramd door de stoomtram die niet tijdig kon remmen. De voerman moet alle schade vergoeden en wordt op de dag dat hij eindelijk zijn laatste schuld kan vereffenen zonder pardon ontslagen. Niet eerder dan op dat moment beseft hij waarom zijn baas hem niet onmiddellijk aan de deur heeft gezet: om elke week de helft van zijn schamel loon in te kunnen houden.

Voorbij *Een levensdroom* en *De broodvervoerder* loopt een grens die Buysse niet kan overschrijden zonder zich tot het socialisme te bekennen. Die stap zal hij nooit zetten. In *Een levensdroom* wordt het arbeidersgezin voorgesteld als slachtoffer van “*de Maatschappij*”, dat “*onverzadiglijk monster*”. In *De broodvervoerder* krijgt niet de cynische fabrikant maar het Noodlot de schuld van alle ellende. In het ondraaglijke besef van zijn nietigheid heeft de voerman een zelfdestructieve reflex: hij springt in de rivier en verdrinkt. In *Zoals het was* wordt de poging tot georganiseerd verzet – “*Zelfs de onderdanigsten kwamen eindelijk in opstand*” – in de kiem gesmoord. Als een van zijn arbeiders na de mislukte staking eveneens zelfmoord pleegt, wijt fabrikant De Beule dat aan “*l'infiltration du venin socialiste*”, niet aan het uitzichtloze bestaan dat de staker leidde.

“*Wee de proletariër, die niet meer werken kan*”, schrijft Buysse in *Een levensdroom*, maar aan die vaststelling knoopt hij geen partijpolitieke keus vast. In egalitaire theorieën die de proletariër willen bevrijden, kan hij niet geloven omdat hij de ongelijke verdeling van het bezit beschouwt als een soort natuurwet, een onvermijdelijk gevolg van een door de natuur zelf gecreëerde ongelijkheid tussen de mensen. Op het eerste gezicht heeft hij hetzelfde statische wereldbeeld als Hendrik Conscience, die de schoorsteenvegers in *Het geluk van ryk te zyn* verzuchtingen laat slaken in de trant van “*Wij zijn voor het rijk zijn niet geboren*” en “*Als een mens maar tevreden is.*”⁽²⁸⁾ Daartegenover staan het hoopvolle slot van *Het socialisme en de Vlaamse landlieden* en het feit dat *Een levensdroom* en *De broodvervoerder* in de maatschappelijke context van die tijd bijna subversief te noemen zijn.

Maar Cyriel Buysse blijft toeschouwer, terwijl zijn broer Arthur zich daadwerkelijk engageert als ‘armenmeester’ in Gent én als advocaat. In een brief uit 1893 schrijft Arthur: “Ik ben bereid kostelooze raadplegingen aan de werklieden te geven. Ik doe zulks sedert ongeveer vijf jaren.”⁽²⁹⁾ In 1904 zal Arthur Buysse ingaan op een uitnodiging voor een publiek debat over het collectivisme met Vooruit-redacteur Aimé Bogaerts. De uiteenzettingen van beide sprekers – integraal gepubliceerd in een brochure⁽³⁰⁾ – zijn niet alleen interessant omdat de liberale advocaat grondig vertrouwd blijkt met de socialistische en marxistische literatuur. De speech van Arthur werpt ook een licht op de achtergronden van de gedachtegang in het artikel *Het socialisme en de Vlaamse landlieden* van Cyriel: “Er is veel te hervormen, veel te veranderen, de rijkdom van den eene is te groot, de ellende van den andere is te rampspoedig. De ziekte ondermijnt de werkende klasse, de verschrikkelijke selectiewet van Darwin heerscht er zonder genade, de longtering ondermijnt de geslachten; het onderwijs is onvoldoende; de duur van den arbeid is te lang. [...] Maar de groote zaak is van te weten hoe men dien toestand zal veranderen. Ik zeg, door mijn hervormingstelsel; - gij zegt, bij middel van het collectivisme.”⁽³¹⁾ Omdat Arthur meent “dat het persoonlijk bezit gesteund is op eene onvermijdelijke wet” én omdat hij de illusie koestert dat arbeiders vanwege de concurrentie tussen werkgevers in de toekomst vrij zullen kunnen kiezen voor wie ze willen werken, ziet hij geen heil in het socialisme: “Schaf de slavernij af waar zij bestaat, geeft den arbeider goeden loon, goede woonst, goede lucht en duizend andere dingen, maar schrap uw woord klassenstrijd en vervangt het door dat andere: broederlijkheid... [...] Mijn ideaal is dat der liberale democratie; ik vraag hervormingen, meer geluk, meer vrijheid en meer broederlijkheid!”⁽³²⁾ Wat Robert in ‘n Leeuw van Vlaanderen aspireert, is evenmin de “volkomen gelijkheid, die toch nergens in de natuur bestaat”, maar “een eenvoudige welstand voor allen, beter voedsel, voldoende rust en uitspanning na het werk, en zoveel mogelijk onderwijs zonder leugen, en opvoeding zonder valse conventie.”⁽³³⁾ Dat is minder dan het socialisme wil, maar het is oneindig veel méér dan in het vooroorlogse Vlaanderen realiseerbaar is. Blijkens het slot van het korte verhaal *Tragedie*⁽³⁴⁾ uit 1895 heeft Cyriel Buysse zich onder andere ontfermd over een geruïneerd gezin dat geen andere uitweg had dan te emigreren: “Ik heb plaatsen voor hen genomen op de eerste afvarende stoomboot naar New York; ik heb ze vergezeld naar Antwerpen; ik heb ze zien vertrekken”

(1) VW 1, p. 978.

(2) Edities van *Vooruit*: 12/09/1893, p. 1 (De Anti-Socialisten aan 't Werk. Eene meeting belemmerd. - Talrijke socialisten gekwetst. - Een kasteelheer als leider); 13/09/1893, p. 1 (De Anti-Socialisten aan 't Werk); 15/09/1893, p.1 (De Moorderijen te Beernem); 19.09.1893, p.1 (Grondwetsverkrachting door de Lederen Vest te Beernem); edities van *Het Laatste Nieuws*: 30/08/1893, p. 1 (Beernem fin de siècle); 03/09/1893, p. 1 (De vrijheid van drukpers te

Beernem); 12/09/1893, p. 1 (De Boerenlummels aan 't werk te Beernem); 14/09/1893, p. 1 (De heilige ridder de Vrière); 15/09/1893, p.1 (De Beernemsche wilden); 19/09/1893, p. 1 (De baanstroopers van Beernem). Volgens verschillende bronnen waren de overvallers geronseld in de omliggende dorpen.

(3) In *Vooruit* van 12/09/1893, p. 1; zie ook De houding der katholieke pers in de moordering van Beernem in *Vooruit*, 14/09/1893, p. 1: “Geen woord van afkeuring over de daden van dien christelijken burgemeester, wier hovingen

dienst deden als schuilplaats voor de dronken gemaakte boeren.”

(4) *Vooruit*, 12/09/1893.

(5) Geschreven portret van de bizarre ridder in *Vooruit*, 13/09/1893, p. 1. De Vrière is een zoon van Léonide Mulle, de zuster van de (in 1888 overleden) Nevelse burgemeester Léonce Mulle de ter Schuren.

(6) VW 7, p. 289-301; *De Gids*, februari 1895.

(7) Zie K. VAN ISACKER, *Het Daensisme: de teleurgang van een onafhankelijke, christelijke arbeidersbeweging in Vlaanderen, 1893-1914* (2 dln., Antwerpen 1965); en L. WILS, *Het Daensisme: de opstand van het Zuid-vlaamse platteland*, Leuven 1969. Louis Paul Boon heeft de bewogen geschiedenis van het ‘daensisme’ geschilderd in een documentaire roman over de broer van priester Daens: *Pieter Daens: of hoe in de negentiende eeuw de arbeiders van Aalst vochten tegen armoede en onrecht* (Amsterdam, 1971).

(8) E. D'OLIVEIRA, Cyriel Buysse. In: *De jongere generatie*, Amsterdam, 1913, p. 118.

(9) VW 1, p. 999-1001.

(10) VW 1, p. 1003.

(11) Virginie Loveling aan Paul Fredericq, 24/05/1876; Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap IX, p. 15.

(12) *Wroeging*; UB Gent, Hs 3404.

(13) VW 1, p. 1070.

(14) Een opstel van Gilbert voor zijn tijdschrift leest als een resumé van *Het socialisme en de Vlaamse landlieden*: “de treurige geschiedenis van de hedendaagse Vlaamse boer, met de samenloop der omstandigheden, die er een uitgebreit lastdier, veeleer dan een mens van gemaakt hebben”. (VW 1, p. 219).

(15) VW 1, p.

(16) Tot deze conclusie komt Romain Debbaut in *De konsekratie van de burger bij Cyriel Buysse, 1893-1903*; MCBG II, p. 77.

(17) *Brood of Dood*, VW 4, p. 287; *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, maart 1895.

(18) *Brood of Dood*, VW 4, p. 287; *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, maart 1895.

(19) E. ANSEELE, *Redevoering uitgesproken ter gelegenheid zijner invrijheidsstelling den 6den Februari 1887*, Gent 1887, p. 38-39 (brochure). Lippens enz. zijn bekende families uit de Gentse haute bourgeoisie.

(20) Zie G. VANSCHOENBEEK, *Novecento in Gent: De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen*, Antwerpen 1995, p. 219.

(21) Buysse heeft de naam Plancquaert als laatste toegevoegd aan de lijst van potentiële abonnees van *Van Nu en Straks* die hij in 1892 aan Emmanuel de Bom stuurde. Plancquaert zal later de roman *Jan Vleminx. Een verhaal uit den tijd van de Opkomst der Christene Democraten in Vlaanderen* (Brugge, 1910) schrijven; zie o.a. F. VAN CAMPENHOUT, *Hector Plancquaert: Daensistisch politicus, journalist en letterkundige*, Antwerpen 1986, p. 75-77.

(22) Léonce du Castillon (1869-1941), ook Du Catillon en Ducatillon gespeld, is de zoon van een drukker uit Waregem en blijkt verre familie van Buysse: “Een volle neef van vader was met zijn tante gehuwd [...] Een paar malen kwam hij ten onzent en het bleek dat moeder ook al een verre aangetrouwde nicht van Buysse was.” (L.d.C., Cyriel Buysse overleden. In: *De Nieuwe Gazet*, 27/07/1932). In hetzelfde artikel deelt Du Castillon mee dat er in ‘n Leeuw van Vlaanderen “eenige sporen van onze betrekkingen” te vinden zijn.

(23) L. DU CASTILLON, *Hector Plancquaert; Vlaamsch en Vrij*, 01/04/1894, p. 194. Bij de opeenvolgende parlementsverkiezingen krijgt Plancquaert te weinig stemmen om verkozen te worden.

(24) C. BUYSSE, *Zoals het was*; VW 1, p. 317.

(25) VW 1, p. 1051.

(26) VW 1, p. 1052.

(27) VW 4, 591-604; oorspr. in het Nederlandse weekblad *Eigen Haard* (april en mei 1896) en gebundeld in *Uit Vlaanderen* (1899); opgenomen in: *De beste verhalen van Cyriel Buysse* (samengesteld en ingeleid door A.M. Musschoot), Antwerpen-Amsterdam 1987.

(28) H. CONSCIENCE, *Het geluk van ryk te zyn*, Antwerpen, 1855.

(29) Arthur Buysse aan Edward Keurvels, Gent, 09/03/1893 (familie-archief Arthur Buysse, Gent). Keurvels: componist, dirigent, secretaris van Peter Benoit.

(30) *Het collectivisme. Debat tusschen den heer Arth. Buysse, advokaat en gezet A. Bogaerts, opsteller van Vooruit*, Gent 1904 (uitgave van de Samenwerkende Volksdrukkerij).

(31) *Het collectivisme* [...], p. 9-10.

(32) *Het collectivisme* [...], p. 21.

(33) VW 1, p. 992.

(34) VW 4, p. 605-618; *Eigen Haard*, november 1895 (nrs. 45 en 46).